

УДК 343.132

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ ЯК РІЗНОВИД ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ: СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ

Єськов С. В.

*Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, м. Луганськ,
Україна*

У статті досліджується зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як різновид втручання у приватне спілкування шляхом визначення внутрішньої структури цієї негласної слідчої дії. Пропонується розгляд зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж через висвітлення мети й завдань, об'єкту, суб'єктів, внутрішнього змісту, результату. У висновках наводиться визначення зазначених характеристик.

Ключові слова: втручання у приватне спілкування; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; негласні слідчі (розшукові) дії; кримінальне судочинство.

Набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) висуває перед вітчизняними правниками низку першочергових науково-дослідних завдань, одним з яких може вважатися визначення сутності різновидів втручання у приватне спілкування, зокрема зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Саме цим пояснюється актуальність обраної теми, її відповідність вимогам сьогодення.

Значний внесок у дослідження різноманітних аспектів сучасного кримінального процесуального законодавства зробили В.Д. Бринцев, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, В.С. Зеленецький, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, І.І. Когутич, В.Т. Маляренко, В.І. Маринів, Д.Й. Никифорчук, В.Т. Нор, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеева, Н.В. Сибільова, Є.Д. Скулиш, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, О.Г. Шило, М.Є. Шумило та інші автори. В той же час лише невелика кількість проведених вітчизняними вченими досліджень торкалося саме різновидів втручання у приватне спілкування. Таким чином, навряд чи можна вести мову про те, що наявний рівень наукового опрацювання цього питання є достатнім для потреб теорії та практики кримінального судочинства.

Метою статті виступатиме дослідження зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як різновиду втручання у приватне спілкування через уявлення сукупності визначальних ознак, рис та компонентів, що дозволить визначити внутрішню структуру цієї негласної слідчої дії.

Модернізація системи слідчих (розшукових) дій, яка відбулася внаслідок зміни парадигми кримінального судочинства та оновлення порядку досудового розслідування злочинів, вимагає застосування особливих методологічних засобів у дослі-

дженні різновидів втручання у приватне спілкування як нових елементів цієї системи. Значну користь у подібних дослідженнях може надати системно-структурний аналіз, оскільки ракурс, що здобувається внаслідок його застосування, «дає можливість у процесі вивчення об'єкта аналізувати його різні аспекти й сторони, взаємозв'язки між ними, а також формувати його цілісну картину» [1, с. 43].

Якщо у проведених раніше дослідженнях [2, с. 273-275; 3, с. 31-32] системно-структурний підхід застосовувався з метою визначення сукупності слідчих (розшукових) дій, ієрархії їх груп і підгруп, визначення різновидів та системоутворюючих рис, то на інших рівнях аналізу він успішно може застосовуватися для розгляду конкретної слідчої (розшукової) дії як самостійного об'єкту пізнання. Інакше кажучи, системно-структурний підхід у залежності від масштабів наближення здатен дати не одне, а принаймні два зображення будь-якого об'єкта пізнання – об'єкта як елемента системи й об'єкта як системи елементів. На цю «багатозадачність» системних досліджень звертав увагу В.М. Садовський, стверджуючи, що факт потенційної подільності елементів певної системи означає, що будь-який елемент в свою чергу може розглядатися як особлива система (підсистема). З іншого боку, продовжує автор, будь-яка система може виступати – для вирішення відповідних пізнавальних завдань – як елемент іншої, більш масштабної системи [4, с. 84]. Вважаємо, що триумфальна хода системно-структурного аналізу в науковому середовищі й пояснюється саме тією гнучкістю, з якою він може бути використаний для потреб пізнання тих або інших об'єктів.

Варто відзначити, що в науковій літературі неодноразово здійснювалися спроби представити слідчі дії чи оперативно-розшукові заходи у вигляді сукупності елементів, що розкривають сутність цілого. Найбільш активно дискусія з цього питання точилася у межах теорії оперативно-розшукової діяльності при визначенні внутрішньої структури оперативно-розшукового заходу. Вважаємо, що висловлені під час цієї дискусії аргументи варто взяти до уваги, адже можна, з певними застереженнями, вести мову про наявність еволюційного зв'язку між втручанням у приватне спілкування як різновидом негласних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшуковими заходами. На цей зв'язок слушно звернув увагу Є.Д. Скулиш: «раніше порядок провадження досудового розслідування злочинів відбувався у таких організаційно-правових формах, де вказані дії мали статус оперативно-розшукових заходів та могли проводитись лише уповноваженими на те оперативними підрозділами» [5, с. 17].

Повертаючись до дискусії з визначення структури оперативно-розшукового заходу зазначимо, що одним з перших до цього питання звернувся російський юрист О.Ю. Шумілов, який і ввів до наукового обігу словосполучення «склад оперативно-розшукового заходу», виділяючи при цьому об'єкт, суб'єкт, об'єктивну і суб'єктивну сторони [6, с. 94]. Прибічником такого погляду на структуру оперативно-розшукового заходу можна вважати й В.В. Петрова, який відокремлював об'єкт, суб'єкт, зовнішню (об'єктивну) і внутрішню (суб'єктивну) сторону [7, с. 106]. Розглядаючи будь-який оперативно-розшуковий захід як різновид правомірного вчинку, в якості об'єкту зазначені автори розуміють суспільні відносини, захист яких відбувається за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів. Суб'єктом оперативно-розшукового заходу, на думку вказаних авторів, є оперативно-розшуковий підрозділ, його гласний або негласний працівник. Об'єктивна сторона полягає у ви-

явленому зовні суспільно корисному вчинку (тобто оперативно-розшуковій дії), його наслідках, місці і часі його здійснення. Суб'єктивна сторона відбиває психічне ставлення суб'єкта до вчиненої дії (заходу).

Діаметрально протилежну позицію з цього питання займає С.І. Захарцев, вказуючи, що виділення зазначених суб'єктивних і об'єктивних елементів оперативно-розшукового заходу не розкриває його сутності. Більш того, суб'єктивна сторона, об'єкт (суспільні відносини) і суб'єкт (оперативний підрозділ чи особа, що співробітничав з ним на конфіденційній основі) будуть для багатьох оперативно-розшукових заходів однаковими [8, с. 32-36]. Погоджуючись з окремими критичними зауваженнями С.І. Захарцева, слід звернути увагу на те, що цілком слушно спростовуючи теоретичну та прикладну цінність пропозицій О.Ю. Шумілова та його послідовників, автор дійшов до хибного загального висновку про недоцільність застосування системно-структурного підходу: «далеко не кожному предмету, питанню, дії, заходу доцільно приділяти настільки скрупульозну увагу, щоб ретельно опрацювати його відмінні ознаки» [9, с. 51].

Іншої думки дотримується А.Є. Чететін, який вказує, що «структурний аналіз оперативно-розшукового заходу дозволяє найбільш глибоко зрозуміти їх сутність та зміст, а також виділити в їх структурі обов'язкові та факультативні елементи» [10, с. 38]. Досліджуючи це питання, автор відносить до структури заходу такі елементи: оперативно-тактичне завдання, яке вирішується за допомогою заходу; об'єкт заходу; змістовну частину заходу; суб'єкт проведення заходу; прийоми організаційного характеру [10, с. 33].

Структура діяльності в її криміналістичному аспекті висвітлювалося також й у працях представників цієї галузі юридичної науки. Так, відомі російські криміналісти Л.Д. Самігін та Н.П. Яблоков вказують: «Кожний вид людської діяльності (практичної й теоретичної) поза всяким сумнівом є системою, оскільки являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають такі системні властивості, які притаманні лише цілому, яких немає в окремих елементах» [11, с. 19]. Пояснюючи це положення на прикладі структури криміналістичної діяльності з розслідування злочинів, автори характеризують такі компоненти як суб'єкт, об'єкт, мету й завдання, слідчі дії у сукупності з методами, прийомами, способами та засобами їх проведення, обстановка й результат [11, с. 29-32].

Мало місце застосування системно-структурного підходу й у дослідженнях процесуальної проблематики. В цьому розумінні певний інтерес становить дослідження, проведене О.К. Чернецьким щодо з'ясування визначальних структурних елементів, які дозволяють відрізнити слідчий експеримент від слідчого огляду. Це призвело автора до висновку про те, що істотними ознаками, які підкреслюють самостійний характер слідчої дії, виступають: мета слідчої дії; її завдання; джерела, з яких отримується інформація; методи вилучення доказової інформації [12, с. 190].

Комплексне й усебічне використання пізнавальних ресурсів системно-структурного підходу можна спостерігати у працях М.А. Погорецького та М.Є. Шумили – науковців, які, вважаємо, найбільш ґрунтовно підійшли до висвітлення внутрішнього змісту окремих процесуальних категорій. Так, керуючись загальнотеоретичним визначенням категорії «діяльність» та беручи до уваги її визначення крізь призму системних досліджень, М.Є. Шумилодійшов висновку про потребу виділення таких структурних елементів розслідування: суб'єкт, мета, засоби, ре-

зультат і сам процес [13, с. 25]. М.А. Погорецькийна підставі загальнонаукових положень теорії діяльності виділяє такі її структурні елементи: об'єкт, мета і завдання, дії, суб'єкт і результат [14, с. 95].

Беручи до уваги напрацювання вчених, які започаткували застосування системно-структурного підходу в дослідженнях процесуальної проблематики, спробуємо, керуючись їх здобутками, дослідити зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж через висвітлення таких компонентів цієї негласної слідчої дії як: 1) мета й завдання; 2) об'єкт; 3) суб'єкт; 4) внутрішній зміст дії; 5) результат.

Визначення мети й завдань досліджуваної слідчої дії варто розпочати, на нашу думку, з висвітлення загальної мети та завдань кримінального провадження. Зі змісту ст. 14 КПК України не важко встановити, що метою кримінального провадження є: 1) притягнення до відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, в міру його вини; 2) недопущення обвинувачення або засудження невинуватих осіб; 3) недопущення застосування необґрунтованого процесуального примусу; 4) застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури. Завданнями ж є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Звичайно, що для кожної слідчої дії мету та завдання можна деталізувати. Вважаємо, що мета зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає у встановленні обставин, які мають значення для кримінального провадження (ч. 1 ст. 263 КПК України), шляхом отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів (ч. 1 ст. 223 КПК України). Завданням є одержання, перетворення і фіксація різних видів сигналів, які передаються особою через канали зв'язку та зміст яких має значення для досудового розслідування (ч. 3 ст. 263 КПК України).

Щодо об'єкту зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, то виходячи з яскраво вираженої пізнавальної природи цієї негласної слідчої дії, цей компонент можна визначити як фрагмент реальної дійсності, на вивчення якого спрямована діяльність суб'єкта. З урахуванням вищезазначених мети і завдань зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, його об'єктом є, на нашу думку, приватне спілкування у вигляді передання каналами зв'язку інформації від однієї особи до іншої, зміст якої має значення для досудового розслідування.

Спроби визначення суб'єктів, задіяних у прийнятті рішень про проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та їх подальшій реалізації, призводять до необхідності розгляду цього процесу в його розвитку – від ініціювання питання щодо проведення цієї негласної слідчої дії до безпосереднього виконання відповідних рішень. В цьому аспекті є підстави для виділення суб'єктів-ініціаторів, суб'єктів-виконавців та контролюючих суб'єктів. Так, ініціювати рішення щодо проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж має право слідчий за погодженням з прокурором, прокурор (ч. 3 ст. 246, ч. 2 ст. 258 КПК України) або суд у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 333 КПК України. Контролюючим суб'єктом, від дозволу або відмови в дозволі котрого врешті-решт залежить проведення досліджуваної слідчої дії, є слідчий суддя, повноваження якого реалізуються головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севас-

тополя (ст. 247 КПК України). Безпосередніми виконавцями, з огляду на положення ч. 4 ст. 263 КПК України, виступають уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ та органів безпеки.

З позиції внутрішнього змісту досліджувана дія полягає в отриманні із застосуванням відповідних технічних засобів доступу до змісту інформації, яка передається особою каналами зв'язку та має значення для досудового розслідування, а також подальшій фіксації отриманих відомостей.

Результатом зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, на нашу думку, виступають закріплені у формі протоколу про проведення зазначеної негласної слідчої дії фактичні дані, які складають зміст сигналів, що передаються каналами зв'язку, отримані внаслідок застосування відповідних технічних засобів, на підставі яких можна встановити наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Наведене визначення враховує як ознаки *форми* («закріпленні у формі протоколу...»), так і ознаки *змісту* («фактичні дані...») результату зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

На підставі проведеного у межах статті дослідження в якості висновку запропоновано визначення компонентів структури зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж наступним чином. **Мета** – встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження, шляхом отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів. **Завдання** – одержання, перетворення і фіксація різних видів сигналів, які передаються особою через канали зв'язку та зміст яких має значення для досудового розслідування. **Об'єкт** – приватне спілкування у вигляді передання каналами зв'язку інформації від однієї особи до іншої, зміст якої має значення для досудового розслідування. **Суб'єкт-ініціатор** – слідчий (за погодженням з прокурором), прокурор або суд (у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК України). **Суб'єкт-виконавець** – уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ та органів безпеки. **Внутрішній зміст** – отримання із застосуванням відповідних технічних засобів доступу до змісту інформації, яка передається особою каналами зв'язку та має значення для досудового розслідування, а також подальша фіксація отриманих відомостей. **Результат** – закріплену формі протоколу фактичні дані, які складають зміст сигналів, що передаються каналами зв'язку, отримані внаслідок застосування відповідних технічних засобів, на підставі яких можна встановити наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Список літератури:

1. Яголковский С.Р. Системно-структурный подход и его использование в анализе мыслительной деятельности субъекта / С.Р. Яголковский // Вопросы психологии. – 2009. – № 6. – С. 43-51.
2. YeskovS.V. Evolution of the system of investigative (search) actions in the new Criminal Procedural Code of Ukraine // European Science and Technology: materials of the III international research and practice conference, Vol. II, Munich, October 30th–31st, 2012 / publishing office Vela VerlagWaldkraiburg – Munich – Germany, 2012. – P. 273-275.
3. Єськов С.В. Система следственных (розыскных) действий согласно новому УПК Украины // Криминалистические чтения, посвященные памяти заслуженного юриста Республики Беларусь, доктора юридических наук, профессора Г.И. Грамовича: материалы Междунар. науч.-практ.конф. (Минск, 21 дек. 2012 г.) / М-во внутр. делРесп. Беларусь, учреждение образования «Акад. М-вавнутр. дел Респ. Беларусь»; редкол.: В.Б. Шабанов (отв. ред.) [и др.]. – Минск: Акад. МВД, 2012. – С. 31-32.
4. Садовский В.Н. Основанияобщейтеории систем. Логико-методологическийанализ / Садовский В.Н.; Отв. ред.: Уемов А.И. - М.: Наука, 1974. – 279 с.
5. Скулиш Є.Д. Негласні слідчі дії за Кримінально-процесуальним законодавством України / Є.Д. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 15-23.

6. Шумилов А.Ю. В чем суть и практическое значение юридического состава оперативно-розыскного мероприятия? // Проблемы формирования уголовно-розыскного права (Право и сыск): Авторский сборник научных работ / Авт.-сост. д-р юрид. наук, проф. А.Ю.Шумилов. Вып.4. – М., 2001 – С.94-96.

7. Петров В.В. Структура (юридически значимое содержание) оперативно-розыскного мероприятия и его значение для юридической характеристики ОРМ // Проблемы формирования уголовно-розыскного права (десять лет российскому оперативно-розыскному закону): Вневедомственный сборник научных работ / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. А.Ю.Шумилова. Вып.5. – М.: Издатель Шумилова И.И., 2002. – С. 106-108.

8. Захарцев С.И. Оперативно-розыскные мероприятия: Общие положения. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 259 с.

9. Захарцев С.И. Состав оперативно-розыскного мероприятия – реальность или вымысел? // Следователь: федеральное издание. – 2009. – № 4 (132). – С. 51-55.

10. Чететин А.Е. Структурный анализ оперативно-розыскных мероприятий // Оперативник (сыщик): общероссийское периодическое вневедомственное научно-практическое издание. – 2006. – № 1. – С. 33-38.

11. Криминалистика. Учебник для вузов. Отв. ред. проф. Н.П. Яблоков. – М.: Издательство БЕК, 1995. – 708 с.

12. Чернецький О.К. Пізнавальна діяльність слідчого експерименту та його відмінність від слідчого огляду / О.К. Чернецький // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 25 (64). – 2012. – № 1. – С. 188-193.

13. Шумило М.С. Оперативно-розыскные мероприятия и следственные действия: взаимосвязь и разрывность (гносеологическая и правовая природа) // Становление системы негласного расследования в криминально-процессуальном законодательстве Украины: материалы круглого стола (Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. – С. 24-29.

14. Погорельский М.А. Объект оперативно-розыскной деятельности // Методологические проблемы теории и практики оперативно-розыскной деятельности в современных условиях: Вестник Луганской академии МВД им. 10-ти летия независимости Украины. Спец. вып. № 3. Ч.1. – Луганськ: РВВЛВС, 2004 – С. 95-99.

Еськов С. В. Снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей как разновидность вмешательства в частное общение: системно-структурный анализ / С. В. Еськов // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 1. – С. 199-204.

В статье исследуется снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей как разновидность вмешательства в частное общение путем определения внутренней структуры этого негласного следственного действия. Предлагается рассмотрение снятия информации с транспортных телекоммуникационных сетей через освещение целей и задач, объекта, субъектов, внутреннего содержания, результата. В заключении приводится определение указанных характеристик.

Ключевые слова: вмешательство в частное общение; снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей, негласные следственные (розыскные) действия; уголовное судопроизводство.

Yeskov S.V. Interception of data from transport telecommunication networks as a form of interference in private communication: system-structural analysis / S.V. Yeskov // Scientific Notes of Tavriya National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2013. – Vol. 26 (65). № 1. – P. 199-204.

The article examines the interception of data from transport telecommunication networks as a form of intervention in private communication by defining the internal structure of this covert investigative action. A consideration of interception of data from transport telecommunication networks through the coverage of aim and tasks, objects, subjects, internal content, result are proposed. In the conclusions definitions of these characteristics are provided.

Keywords: interference in private communication; interception of data from transport telecommunication networks; covert investigative (search) actions; criminal proceedings.